

DAGENS FRÅGOR

Heath efter Home

Det är allmänt bekant att dåvarande lord Home inte eftersträvade att bli premiärminister när han hösten 1963 av drottningen, på den avgående Mac Millans inrådan, anmodades att bilda regering. Alla vet, och ingen torde ha bestritt, att han mottog partiledarskapet och därmed premiärministerposten av ren pliktkänsla, sedan omsorgsfulla sonderingar av stämningarna inom konservativa partiet visat att han var den mest acceptabla kompromisskandidaten i det läge, som just då rådde.

Mot denna bakgrund var det förutsett att han efter den med heroisk energi genomförda valkampanj, som ett år senare resulterade i labours Pyrrhus-seger, skulle begagna första lägliga tillfälle att dra sig tillbaka från partiledarposten. Frågan var bara när detta skulle ske. Den fasta punkten ansågs vara att han knappast än en gång skulle vilja leda partiet i val. Å andra sidan besjälades han av en önskan att ge sin efterträdare bästa möjliga start. Detta kunde ske på framför allt två sätt: dels genom att organisera ett skuggkabinett, där efterträdaren skulle få tillfälle att på ett övertygande sätt meritera sig för partiledarskapet, dels genom att införa en procedur för partiledarvalet, som kunde förhindra upprepadet av den för övrigt föga väl motiverade kritik, enligt vilken Homes eget partiledarskap var resultatet av ett odemokratiskt intrigspele.

Ur denna synpunkt var skuggkabinetts sammansättning ytterst signi-

fikativ. Homes styrka har alltid varit utrikespolitiken — han anses vara en av de bästa utrikesministrar England haft efter kriget — hans svaghet samhällsekonomin. Med Wilson förhåller det sig som bekant tvärtom. De två favoriterna bland kandidaterna till den konservativa partiledarposten — sedan Quintin Hogg av flera skäl fallit bort — var Reginald Maudling och Edward Heath, praktiskt taget jämgamla representanter för en ny generation och ett nytt socialt skikt av brittisk konservatism. Bägge är ekonomer, men medan Maudling varit finansminister, har Heath i stor utsträckning sysslat med utrikespolitik och utrikeshandelsfrågor — speciellt EEC. Icke desto mindre har det varit Heath som lett generalangreppen på regeringen Wilsons ekonomiska politik i underhuset medan Maudling i stigande utsträckning fått ägna sig åt utrikesfrågor. Även om man inte vetat att Heath stått Home särskilt nära, var detta en tydlig fingervisning om vem sir Alec önskade som efterträdare.

När Home, efter att ha genomfört en demokratisk procedur för valet av partiledare, i juli avgick från sin post, kunde han med fog anse sig ha gjort sitt och fick dessutom tillfredsställelsen att överlämna ledningen i händerna på just den man han önskat. Pressen tippade visserligen förvånansvärt allmänt Maudling som segrare i tvekampen, men det var Heath som utan egentlig ansträngning vann den. När

man efter sir Alecs avsägelse väntat att Heath febrilt skulle organisera sina anhängare, för denne märklige man, vars stora rekreation från politiken är musiken, i stället i all stillhet till Glyndebourne för att bevista en föreställning av Verdis "Macbeth". Så kallblodigt säker var han på sin sak. Han fick rätt. När det gäller att "modernisera England" och detronisera Wilson visade det sig att den konservativa underhusgruppen hyste större förtroende för den briljante, dynamiskt energiske, hänsynslöst stridbare Heath än för den i alla läger välsedde, gammängaktigt gemytliga och troligtvis personligen mer populära Maudling.

Edward Heath är exakt jämnårig med Wilson, alltså ännu inte 50, kommer från samma socialgrupp — den lägre medelklassen — har lika litet som Wilson gått i någon förnäm *public school*, har precis som Wilson studerat i Oxford på stipendium och är precis som Wilson en utpräglad intellektuell, som i kraft av sin begåvning varit sin egen lyckas smed. Dessutom har han liksom Wilson en lågande politisk ärelystnad. I honom har tories fått en ung, kraftfull, högt begåvad ledare av modernt, folkligt snitt och Wilson en fruktansvärd motståndare.

Konciliefinal

I september samlas det romerska konciliet till sin fjärde och, av allt att döma, avslutande session. Det säger sig självt, att ett verkligt omdöme av vad som blivit resultatet av påven Johannes XXIII:s sensationella åtgärd att sammankalla kyrkomötet, ännu ej är möjligt. Avgörande blir i själva verket vad som kommer att hända efter dess avslutande. Kommer en tillräckligt effektiv ordning att ha skapats för att ge episkopatet möjlighet att tillse att de intentioner som präglat biskoparnas överläggningar under de

långa sessionerna i Rom verkligen kommer att föras ut i verkligheten, eller kommer de centrala krafterna i påvens närmaste omgivning att i all stillhet återtaga ledningen?

Några huvudlinjer tycks dock redan nu kunna urskiljas inför den avslutande sessionen. Att konciliet, genom själva sin existens och genom den anda av fri debatt och kritik som det givit uttryck åt, på ett djupgående sätt påverkat det andliga klimatet inom den katolska kyrkan står utom allt tvivel. Helt visst kommer på längre sikt denna svårdefinierbara men omiskänneliga förändring att vara ett av dess viktigaste resultat, även om de konkreta reformer som beslutats, i fråga om liturgi och annat sådant, för en utomstående kan te sig blygsamma nog i jämförelse med de enorma förväntningar som Johannes XXIII:s initiativ framkallade.

I direkt sammanhang härmed står mötets ekumeniska betydelse. Det kan ej bestridas, att de mest optimistiska förväntningarna i detta stycke allteftersom konciliet arbete fortskridit, i betydlig mån dämpats. Några spektakulära "eftergifter" från Roms sida har inte kunnat inregistreras; i själva verket har det naturligtvis aldrig funnits skäl att räkna med några sådana. Icke desto mindre har konciliet, genom den nya stil det infört av uppriktigt menad "dialog" mellan officiella företrädare för den katolska kyrkan och annorledes troende, utan varje tvivel skapat en ny bas för det ekumeniska arbetet. Rom kan inte längre betraktas som en orubblig monolit, utan annat "ekumeniskt" program än en principiell uppmaning till utomstående att kapitulera för den påvliga överhögheten. Å andra sidan kommer denna öppnare attityd uppenbarligen att ställa övriga kyrkosamfund inför nya och långtifrån lätthanterliga problem. Den öppnar ekumeniska möjligheter som man ännu

för få år sedan näppeligen vågade drömma om, men innebär just därigenom en utmaning, en nödvändighet att ta ställning till problem som genom Vatikanens tidigare avvisande attityd kom att förskjutas långt bort i en avlägsen framtid.

Från *politisk* synpunkt har konciliet hittills inte medfört särskilt stora resultat, om man nämligen inriktar sig endast på konkreta ställningstaganden och åtgärder. I realiteten är det emellertid uppenbart, att den tidigare berörda "klimatförändringen" även måste få betydande politiska konsekvenser. Den på många håll rådande uppfattningen att den katolska kyrkan genomgående skulle kunna betraktas som en konservativ — eller för den delen reaktionär — storhet har visserligen sedan länge varit verklighetsfrämmande: man kan erinra om länder som Storbritannien eller Australien, där *the Catholic vote* traditionellt hör hemma på vänsterkanten, eller Frankrike, där katolikerna uppenbarligen fördelar sig tämligen jämnt över det politiska spektrum. Däremot är det obestridligt, att den romerska centralledningen i många stycken intagit en starkt konservativ hållning. Det bakslag som konciliet inneburit för vissa utpräglat "konservativa" grupper och personer måste rimligen få sina konsekvenser även på detta område; låt vara att de kyrkopolitiska termerna konservativ och progressiv ej utan vidare låter sig överföra till det vanliga politiska fältet.

Den fjärde sessionen kommer att behandla vissa konkreta problem av större allmän politisk betydelse än de som hittills dominerat konciliet arbete. Det viktiga schemat om den moderna världens problem, berör bl. a. frågan om kärnvapen. Det är känt att i åtskilliga länder enskilda katoliker hör till de mest ivriga kärnvapenmotståndarna. Dessa extremister tycks

inte komma att få stöd för sina åsikter på allra högsta ort inom kyrkan. I stället för att onyanserat utdöma varje användning av kärnvapen koncentrerar schemat uppmärksamheten på behovet av en allmän, på betryggande sätt koncentrerad nedrustning och på en effektiv internationell freds- och säkerhetsorganisation. Med andra ord — den katolska kyrkans högsta instans tar avstånd från det känslomättade och lättvindiga sätt att angripa nedrustningsproblemet som är gemensamt för alla kärnvapenpacifister, kristna eller andra: att börja från fel sida, att koncentrera sig på en särskild typ av vapen i stället för på den faktiska situation som gör vapen nödvändiga.

Ett betydande intresse tilldrar sig också de antydningar om en förändring av den katolska hållningen till födelsekontroll som förekommit på senare tid. Den rådgivande kommitté som Paulus VI tillsatt för att dryfta detta problem har ännu inte framlagt några konkreta rekommendationer. Om tecknen står sig, och om själva faktum att kommittén tillsatts får tolkas så att Vatikanen är beredd att ge upp sitt motstånd mot effektiv familjeplanering, innebär detta att ett mycket besvärligt hinder för en realistisk *u-hjälpspolitik inom internationella organ* äntligen kan komma att avlägsnas.

Om berghangarer

Under statsminister Erlanders besök i Sovjetunionen i juni tog enligt tidningarna någon av värdarna med honom upp förhållandet att den svenska marinen har byggt vissa s. k. berghangarer för fartyg upp till jagares storlek. Man förklarade för statsministern, att detta var meningslösa anordningar. Fastän samtalsämnet var ganska förvånande, fäste man sig inte

närmare vid saken. Mycket kan ju hända under sådana glada besök. Men nu efteråt har det visat sig, att frågan fördes på tal med avsikt. Under de sista dagarna av juni hedrades Stockholm med ett sovjetryskt flottbesök. Chefen för styrkan, konteramiral Vladimir Mihajlin, höll presskonferens, och han fann tillfälle att yttra sig om problemet på nytt. Han gjorde gällande, att det är alldeles felaktigt att anlägga berghangarer. "De flottenheter, som kan gömmas i berg, kan inte bli avgörande för ett lands försvar, möjligen kan de bli av framtida historiskt värde", uttryckte han sig.

Det är tydligt, att amiralen inte tänkt ut detta själv. Han hade order att säga det. Redan det grovt ohövlige i att han på besökets första dag kritiserade värdlandets försvarsanstalter i nedsättande ordalag, tyder på detta. Av någon anledning vill man just nu på sovjetiskt håll hos den svenska allmänheten, och kanske hos myndigheterna, väcka tvivel på värdet av vårt marina försvar.

Ryssarna själva har, av geografiska skäl, ingen möjlighet att anlägga berggrum för flottenheter i Östersjön. De har alltså ingen närmare kännedom om skyddsanordningar av det slaget, för så vitt de inte skaffat sig sådan genom förre översten Wennerström eller på liknande sätt. Annars är det ju uppenbart vad meningen med berghangarerna är. Under krig och krigsfara skall de tjäna som uppehållsplatser för i första hand fartyg som behöver överses och repareras. Samtidigt kan besättningarna beredas vila. Medan öppna varvsanläggningar kan slås sönder från luften, och fartyg, som dolts på kamouflerade platser, ändå riskerar att upptäckas och där en tröttande hög beredskap måste hållas, eliminerar skyddsrummen de svårigheterna. När fartygen löper ut, är de med andra ord potentiellt starkare än fartyg av samma klass, som under

ständiga förflyttningar och under högre beredskap mot flyganfall tvingats sköta sin översyn. Att den svenska flottan vid ett krigsutbrott skulle stoppas in i berggrum för att förvaras som andra regalskepp av typ Wasa, måste i grund och botten förefalla orealistiskt för en sovjetrysk konteramiral.

Man kan dra en parallell med flyget. Som bekant har det svenska flygvapnet där så varit möjligt anlagt hangarer i berg vid sina flygplatser, som skydd för flygplan på marken. Ingen har ifrågasatt, inte ens någon sovjetisk flyggeneral, att inte reparationsmöjligheterna förbättrats, bevakningen underlättats och besättningarna beretts större avspänning. Beredskapen har med andra ord höjts. Eller man kan tänka på vissa fabriker av högt värde för försvaret, vilka förlagts under jord i berggrum. Meningen med detta är verkligen inte så svår att finna ut. De är bättre skyddade på det viset.

Det har ansetts beklagligt, att vi inte haft råd att bygga ännu flera skyddsrum i berg för flottans fartyg. Frågan kanske nu borde tagas upp till diskussion. I varje fall lär man kunna dra den slutsatsen av den sovjetryska kritiken, att de hittills nedlagda pengarna varit väl använda.

Skoldisciplin

Den arbetsgrupp som på skolöverstyrelsens uppdrag gjort en intensivstudie om disciplinförhållandena i skolorna — särskilt grundskolans högstadium — har, i varje fall enligt lärares bedömning, knappast framlagt några uppseendeväckande praktiska förslag; med ett viktigt undantag. Några nya korrektionsmedel har inte ifrågasatts, och de rent tekniska förbättringar av skollokaler och undervisningsmateriel man efterlyser blir självfallet beroende på de anslagsbeviljande myndigheternas välvilja.

Undantaget från regeln, att det huvudsakligen rör sig om välmenande råd, vars praktiska effekt man gör klokt i att inte vänta sig alltför mycket av, gäller möjligheten till förlängning av s. k. praktisk yrkesorientering. I årskurs 8 skall som känt alla elever under tre veckor praktisera i ett eller ett par yrken, där de har att följa ordinarie arbetstid och rutinen i övrigt på arbetsplatsen. Arbetsgruppen har nu funnit, "att vid flera skolor tillämpades systemet att låta någon eller några elever med kraftiga anpassningssvårigheter i den mera traditionella skolmiljön fortsätta med viss yrkesförberedande verksamhet eller med en mindre teoretiskt betoad utbildning vid vissa icke obligatoriska skolor efter den praktiska yrkesorienteringens slut". Denna åtgärd anses inte strida mot gällande bestämmelser. Arbetsgruppen föreslår nu, att systemet öppet accepteras som disciplinförbättrande medel. Givetvis förutsätter man att det tillämpas restriktivt, för ett synnerligen ringa fåtal elever, som dock beskrives som "så mycket mera störande för den allmänna arbetsron och trivseln".

Säkerligen är detta ett riktigt grepp — i själva verket har det som sagt redan i all stillhet tillämpats ute i skolorna. Det principiellt intressanta är, att det ser ut att öppna vägen för en ny och mera realistisk bedömning av högstadiets disciplinproblem över huvud. Bland lärare torde det länge ha varit en bittert upplevd sanning, att dessa i stor utsträckning kan föras tillbaka just till frustration och missanpassning hos elever som — ej utan fog — finner sig på ett irriterande sätt förnöta sin tid med övervägande teoretiska studier för vilka de saknar fallenhet, under det att de däremot skulle finna sig väl tillrätta i en arbetsgemenskap med för dem meningsfyllda praktiska uppgifter. Att de sista skolåren ofta kan innebära ett verk-

ligt lidande för dessa elever är uppenbart; att de reagerar med aggressivt och störande beteende är minst av allt ägnat att förväna. Det är tacknämligt, att i någon ringa mån en möjlighet nu tycks öppnas att åtminstone i de mest flagranta fallen råda bot mot denna tröstlösa situation. Att märka är, att "pryo" endast förekommer i åttonde årskursen. Såvitt man kan förstå kan den föreslagna "utvidgningen" — i realiteten självfallet detsamma som partiell befrielse från skolplikten — inte förekomma annat än i denna klass. Sakligt sett är detta självfallet olyckligt: behovet måste rimligen vara minst lika stort i nian som i åttan. Sedan principen väl godkänts — och Skolöverstyrelsen tycks inte ha något att invända — finns det all anledning att reflektera över dess utsträckning till sista årskursen.

Statens ungdomsråd

En arbetsgrupp tillsattes för en tid sedan inom Statens Ungdomsråd för att utreda det kommunala stödet åt ungdomsverksamheten. När utredningen var halvfärdig beslöt ungdomsrådets styrelse att skicka ut den på remiss till 45 av landets ungdomsorganisationer, de organisationer som får statliga instruktörsbidrag och av den anledningen är medlemmar i det statliga organet. Man begärde in yttranden från ungdomsförbunden på ett förslag, som skickades ut i stencil. Samtidigt bad man enträget alla att betrakta förslaget som hemligt. På promemorian stod också "Får ej publiceras".

Statens Ungdomsråd har här gjort två fel. Det grundläggande är att man skickat ut ett förslag på remiss, som inte var färdigt. Därtill kommer att man, i klar strid mot tryckfrihetsförordningen, försökt hemlighålla innehållet.

En statlig utredning eller arbetsgrupp skall utfärda ett färdigt förslag och först därefter höra synpunkter från berörda organisationer, statliga myndigheter och allmänheten. Hur skulle det sett ut om pensionsutredningarna på 50-talet under utredningsarbetets gång hade skickat ut olika förslag för yttrande till berörda pensionsorganisationer? Hur hade det sett ut om författningsutredningen mitt uppe i sitt arbete låtit samtliga riksdagsmän inkomma med synpunkter på ett speciellt enkammarssystem? Onekligen skulle reaktionen mot dylika försök ha blivit stark.

Det är nämligen uppenbart att andra, inte direkt berörda, har ett lika legitimt intresse av att få inflytande på samhällets åtgärder och beslut. Men också därför att en kontakt bakom ryggen på allmänheten och offentligheten är ett sätt att binda de berörda organisationerna vid vissa synpunkter. När det slutgiltiga förslaget läggs fram har de direkt berörda redan yttrat sig, och kan då känna det svårt att ändra ståndpunkt, även om den offentliga debatten kan ge anledning därtill.

Statens Ungdomsråd vägrade att på begäran lämna ut promemorian till Konservativ Skolungdom. Härvid begick man ett klart lagbrott. En handling blir enligt tryckfrihetsförordningen offentlig då den upprättats inom en myndighet. Att så skett belyser ett citat ur regeringsrättens domslut: "Promemorian har av ungdomsrådet blivit expedierad till de enskilda organisationerna, vilka rådet gett tillfälle att yttra sig över handlingens innehåll. Fastän handlingen inte innehåller något slutgiltigt förslag i ämnet får den därför i enlighet med stadgandet i 2 kap. 5 par. tryckfrihetsförordningen anses blivit upprättad hos ungdomsrådet." JO säger klart att ungdomsrådet "har förfarit felaktigt genom att vägra Konservativ Skolung-

dom att ta del av handlingen".

I sammanhanget förtjänar också citeras IOGT:s och NTO:s tidning *Accent*, en ledare rubricerad "Att lita på varandra..."

"— Inför den slutliga förslagsskrivningen om kommunernas och landstingens anslagsgivning till ungdomsorganisationerna gav Statens Ungdomsråd organisationerna möjlighet att komma med synpunkter på en del av utredningsmaterialet.

— En av de organisationer som är anslutna till Statens ungdomsråd kunde inte bära detta förtroende.

— Det känns otäckat att vi inom ungdomsrörelsen inte skall kunna vara mer lojala mot varandra."

Ett nykterhetsrörelsens organ försvarar följaktligen Statens Ungdomsråds brott mot offentlighetsprincipen! Man vill hoppas att Regeringsrättens och JO:s skarpa tillrättavisning av ungdomsrådet får tidningen att tänka om.

Det ungdomsförbund som inte kunde bära "förtroendet", utan bröt mot "hemligstämpeln" var Högerns Ungdomsförbund. Det finns anledning att känna tacksamhet för att åtminstone en av Sveriges ungdomsorganisationer vågade hävda behovet av en offentlig debatt. Att detta på sina håll kallas illojalitet är beklämmande.

För att återknyta till utredningen om kommunalt föreningsstöd, finns det anledning att ställa sig frågande till handläggningen i ett annat avseende. I ett protokoll från Statens Ungdomsråds styrelsesammanträde i februari framgår att man på basis av utredningsmaterialet skulle inleda förhandlingar med kommunförbunden. Man avsåg tydligen att redan i maj eller juni månad i år diskutera en icke officiellt publicerad utredning med kommunernas representanter för att få dem med på olika bidragsförslag till ungdomsverksamhet. Detta förefaller vara i hög grad diskutabelt.

Skall inte utredningen publiceras först, ett remissarbete få taga vid och beslut fattas i ungdomsrådet eller kanske i riksdagen innan man går ut och förhandlar? Har Statens Ungdomsråds avsikt varit att lägga fram utredningen inför kommunförbundet

vid detta stadium som ett ungdomsorganisationernas krav? En sista fråga: Har dessa förhandlingar kommit till stånd? Det verkar inte uteslutet, att det kan vara fråga om ett nytt fall för JO.

Om neutralitetspolitik

Det måste antagas, att alla barnsliga och fåfänga inbillningar om en hägrande svensk »medling i världskriget» äro främmande för vården om vår verkliga neutralitets och vår självständighets värjande mot missbruk och övergrepp. Varje slags skelande åt ett sådant fantastiskt narrspel kan ej annat än försvaga vår förmåga att i dessa dagar allvarligt fylla våra ansvarsfulla plikter mot Sverige självt och dess egen framtid. Nu lönar det sig sannerligen ej att fika efter applåder från salongspacifismens chauvinister, för att ej tala om avvärningens vikingar och jämmerlåtens amazoner. Det är långt angelägnare att taga sig tillvara för den sortens folk än för våra jämförelsevis anspråkslösa »aktivister».

Harald Hjärne i Svensk Tidskrift 1915